

Havaintoja Ruotsin maaseutupolitiikan reformista 2019

Leo Granberg, MUAn maaseutututkijatapaaminen, Ähtäri 22.8.2019

Johdanto

Kirjoitus perustuu puheenvuorooni Suomen Maaseudun Uusi Aika yhdistyksen järjestämässä maaseutututkijain tapaamisessa hotelli Mesikämmenessä, Ähtärin eläintarhan kupeessa. Näkökulmani Ruotsin maaseutupolitiikkaan liittyy pitkäaikaiseen yritykseeni hahmottaa suuria prosesseja maaseudun ja maatalouden ympärillä. Se on ollut taustavireenä tekemisissäni jo kolme vuosikymmentä. Eräässä vuonna 1990 kirjoittamassani artikkelissa¹ nostan esiin kolme tuollaista prosessia, Euroopan integraation, siirtymisen tietoyhteiskuntaan ja ympäristöongelmien kasaantumisen. Kriittinen näkemykseni Ruotsin reformeista perustuu siihen, ettei kolmatta tehtävää oteta maaseutupolitiikassa kyllin vakavasti – vaikka Ruotsi kuuluu monessa muussa suhteessa ympäristöpolitiikan eturintamaan.

Kolmekymmentä vuotta sitten ei ollut vielä käytössä ekosysteemin käsitettä, joka antaa erinomaisen mahdollisuuden koota hyvin erityyppiset ympäristöongelmat yhteen. Tämän esitykseni lopussa muistutan siitä, että maaseudun velvollisuutena yhteiskunnallisessa työnjaossa on edesauttaa ekosysteemin kestävää uudistumista. Se on velvollisuus, mistä puolestaan maaseudun oikeutena ja mahdollisuutena on korvauksen saaminen. Vähän konkretisoiden tällaiseen tehtävään kuuluu ekosysteemin uudistumiseen liittyvien prosessien edellytysten ylläpitoa sekä niiden ansiosta syntyvien aineellisten tai aineettomien tuotteiden välittämistä kaupunkiväestölle.

Ruotsin maaseutupolitiikka sai ilmaa siipiensä alle samaan aikaan kuin Suomenkin politiikka. Taustana oli kansainvälinen maaseutukampanja, joka toteutui eri maissa eri tavoin. Käsittelen tässä lyhyesti Ruotsin maaseutua ravistelleen politiikan historiallisia vaiheita 1990-luvulla, sitten maaseutupolitiikassa käynnissä olevaa uutta nousua. Edelleen kysyn, miksi tällainen maaseutupolitiikan ”paluu” on tapahtunut Ruotsissa. Lopuksi kiirehdin arvioimaan kriittisesti maaseutupolitiikan perusaksioomia. Ruotsin uuden politiikan ainekset ovat sinänsä hyvin monipuoliset, sieltä löytyy jotain positiivista jokaiselle, joka on kiinnostunut yhteiskunnan kehittämistä. Samalla siihen tuntuu sisältyvän paljon siitä vanhasta perustasta, jolle spatiaalinen politiikka, niin alue- kuin maaseutupolitiikkakin on rakentunut vuosikymmenien ajan. Juuri tämä perusta pitäisi kokonaan läpivalaista ja suurelta osin uudistaa. Sikäli kuin osia nykyisestä maatalous- ja maaseutupolitiikasta käytetään jatkossakin, on viisasta olla tietoinen niiden yhteyksistä ekosysteemin toimintaan.

Maaseutu Ruotsin politiikassa

Hela Sverige ska leva (koko Ruotsin pitää saada elää) on nykyisin mittava järjestö, jolla on kymmeniä työntekijöitä ja jo 30 vuoden historia takanaan. Se perustettiin aktiivisen

¹ Artikkelin, johon viitataan, Granberg 1990, julkaistiin vaatimattomasti MSS Maaseudun Suunnittelun Seura ry tiedottaa 1/1990.

maaseutukampanjan aikana yhdistämään eri kansalaispiirejä, jotka olivat kiinnostuneita ja huolissaan maaseudun elinvoimasta. Järjestö kokosi monipuolisesti kansalaisaktiiveja, maatalouden ammattilaisia ja maaseutuun liittyvien järjestöjen edustajia, esimerkiksi kotiseutuyhdistyksiä. Järjestön 25-vuotishistoriikissa järjestön syntyä kuvataan näin:

”1989 alkanut liike oli kirjava ja spontaanisti kehittyvä, kokouksia ja keskusteluja riitti aamusta myöhään iltaan, suuria manifestaatioita järjestettiin kaduilla ja toreilla. Vuosien mittaan tämä liike on kehittynyt organisaatioksi, jolla on oikeutettu paikka maaseudun ihmisten äänitorvena. Se vastaa maaseutua koskeviin kyselyihin, työskentelee hallitusten kanssa maaseutupolitiikassa, ja tuo omaa, ruohonjuuritason toimintaan perustuvaa kehittämismenetelmää Ruotsiin, maaseudun ohella myös Tukholman lähiöihin” (Hela Sverige 2019, suom. kirjoittaja)

Ruotsin valmistautuessa 1990-luvun alussa tiivistämään yhteistyötään Euroopan Unioniin, toteutettiin maatalouspolitiikassa radikaali tukien leikkaus, *deregulaatioksi* kutsuttu toimenpide. Sen seurauksena maataloustuet hävisivät suurelta osin Ruotsista. Tämä koski myös aluetukia, mikä näkyi dramaattisesti verrattaessa rajanaapureihin, sekä Norjan että Suomen maatalouteen. Liittyminen Euroopan Unioniin toi sitten takaisin osan maatalouden kansallisesta suojasta, mutta nyt EU:n yhteisenä suojana. Kylätoiminnalla on Ruotsissa omat perinteensä ja Leader-rahoituksella toimivat paikalliset projektit pyörivät Ruotsissa kuten meilläkin. Ruotsin maaseudulla liikkuneet tietävät, ettei se näytä erityisen köyhältä eikä ränsistyneeltä, pikemmin päinvastoin. Silti muuttoliike kohti kaupunkeja ja erityisesti Tukholman suuralueelle on jatkunut vuosikymmenestä toiseen.

Tiedossani ei ole tutkimuksia, joissa olisi vertailtu Suomen ja Ruotsin maaseutupolitiikkaa. Se olisi hyvin tarpeellista tietoa, jotta voitaisiin arvioida kansalaisyhteiskunnan mahdollisuuksia vaikuttaa tämän tyyppiseen valtiolliseen politiikkaan. Esitän tässä pikemmin hypoteesina kuin päätelmänä, että Ruotsin maaseutupolitiikka nojaa Suomea vahvemmin kansalaisjärjestöihin. Ruotsin ongelmana saattaa olla vanhojen, maatalousyhteiskunnassa kasvaneiden ja institutionalisoituneiden kansalaisjärjestöjen vahva asema, mikä voi jossain tilanteessa estää kokeilemasta ja ottamasta käyttöön uudenlaisia poliittisia välineitä. Suomessa puolestaan ongelmana on valtion edustajan vahva asema suhteessa vähäisiin resursseihin omaaviin kansalaisjärjestöihin (esim. tutkijoiden Maaseudun Uusi Aika yhdistys ja kyläläisten toimikunnat), pitäen sisällään valtion mahdollisuuden vaikuttaa rahoituksen keinoin kansalaistoimijoihin. Mutta katsotaanpa lähemmin viimeisiä uutisia Ruotsin maaseutupolitiikasta.

Maaseutupolitiikan paluu

Vuosina 2015–2016 Ruotsissa työskenteli parlamentaarinen maaseutukomitea. Tapahtuma on jo sinänsä merkittävä. Mikä sai hallituksen asettamaan parlamentaarisen komitean pohtimaan maaseudun oloja ja tulevaisuutta? Palaan tähän hetken päästä. Ensiksi voidaan todeta, että komitean tavoitteena oli saavuttaa yhdenvertaiset edellytykset kansalaisille työskennellä, asua ja elää maaseudulla tai kaupungissa. Komitea teki peräti 75 ehdotusta. Ehkä näkyvin näistä oli 10 000 julkishallinnon työpaikan siirtäminen Tukholmasta. Heti täytyy

todeta, etteivät ne siirry syvälle maaseudulle vaan Tukholmaa pienempiin aluekeskuksiin. Tämä ja osa muistakin ehdotuksista on pikemmin alue- kuin maaseutupolitiikkaa.

Syksyn 2017 budjetissa saattoi hallitus sitten toteuttaa joitain komitean ehdotuksista. Edellä mainitun työpaikkojen siirron lisäksi 1,2 mrd. kruunua osoitettiin maaseudulle ja 100 milj. kruunua Norlannin maataloustukeen. Maaseuturahat osoitettiin palvelujen parantamiseen, ”vihreään” työhön, yrittämisen ja koulutuksen tukeen ja infrastruktuurihankkeisiin.

Ruotsissa oli parlamenttivaalit syksyllä 2018 ja keskustelu maaseudusta nousi niissä yhdeksi vaaliteemaksi. Aluepolitiikkaa nosti esiin erityisesti sairaalalaitoksen keskittyminen, mediassa näkyvä aihe oli synnytysosastojen sulkeminen yhtäällä kokonaan ja toisaalla lomien ajaksi. Vaalien jälkeen sosialidemokraatit onnistuivat muodostamaan hallituksen yhdessä ympäristöpuolueen kanssa, mutta se vaati porvarillisen ryhmittymän, ns. allianssin, hajoamista. Keskustapuolue ja liberaalit tukivat hallitusta vaikka jäivät sen ulkopuolelle. Tämä tuki edellytti ”tammikuun sopimusta”, jossa tuen ehtona oli koko joukko uudistuksia mm. yrittäjien asemassa.

Tammikuun sopimuksen alakohtana oli *Hela landet ska växa* (koko maan pitää kasvaa), se sisälsi suoraan maaseutuun liittyviä kohtia: maaseudun pitäminen asuttuna, julkisten palveluiden tarjoaminen kaikilla alueilla, digitalisoinnin ulottaminen maaseudulle ja esim. metsien omistussuojan vahvistaminen, mikä merkitsi korvauksia metsänomistajille, sikäli kuin metsää suojellaan jonkin suojeluohjelman perusteella – vaikkapa kotkan pesän löytyminen kuusen latvasta pakottaa pysäyttämään hakkuusuunnitelmat pesää ympäröivällä alueella ja metsänomistajalla on oikeus korvaukseen tästä rauhoittamisesta. Sopimus saatiin aikaan, hallitus muodostettiin ja keväällä 2019 laadittiin ensimmäinen lisäbudjetti, jossa uuden hallitusyhteistyön jäljet näkyivät. Esimerkiksi metsiensuojeluun myönnettiin rahaa korvauksien maksamiseksi ja luonto-oppailta poistettiin arvonlisäveron korotus, joka oli juuri tullut voimaan, kun muut allianssipuolueet sanelivat vuoden 2019 budjetin yhdessä ruotsidemokraattien kanssa. Prosessi jatkuu, parhaillaan käydään keskustelua pääministerin aloitteesta tehdä mittava tulonsiirto Tukholman alueelta budjettivajeesta kärsiville alueille.

Vihreä uusteollistaminen

Ilmastonmuutos on pontimena monille taloudellisille toimille, jotka saattavat hyödyttää maaseutua. Pienimuotoinen energiantuotanto on tuomassa tuulimyllyt takaisin maaseudulle, aurinkopaneelit alentavat sähkökustannuksia ja varmaankin tulevat ennen pitkää pienentämään auton käytöstä haja-asutusalueella koituvia kustannuksia. Tämä on kuitenkin vasta alkua.

Skellefteå on Uumajan pohjoispuolella sijaitseva keskisuuri kaupunki, jonka historia on kytköksissä puunjalostusteollisuuteen ja kaivoksiin. On jo kulunut 90 vuotta siitä kun kaupungin läheltä, Bolidenista, löytyi kultaa, mitä seurasi useiden kaivosten löytyminen. Viime vuosikymmeninä alue on kuitenkin koettu toivottomaksi väestökatoalueeksi. Nyt sen syrjäinen sijainti näyttää kääntyvän eduksi. Viime vuoden aikana sinne on mm. Volkswagen-konsernin toimesta alettu suunnitella akkutehdasta. Paikkakunnalla on paljon vesivoimaa ja

tuulienergiaa, jotka mahdollistavat akkujen edullisen tuotannon. Hankkeessa ollaan tosissaan, alueelta on jo kaadettu 40 000 puuta, teiden rakentaminen on alkamassa, joki tulee tarjoamaan jäähdytysveden ja satama on 10 kilometrin päässä.

Vaikka sitovia päätöksiä ei ole vielä tehty, on tulevaisuudenusko palannut kaupunkiin, kirjoittaa DN (27.7.2019). Lehden toimittaja haastattelee Skellefteån virkailijoita, yrittäjiä ja työnhakijoita. Esimerkin valossa voidaan pohtia myös maaseudun mahdollisuuksia. Miksei maaseutu voi etsiä uutta elinvoimaa näistä samoista aineksista, samassa globaalissa virrassa, ei keskitettynä megaratkaisuna vaan hajautetusti. Paikalliset yrittäjät voivat hyödyntää paikallista tuulivoimaa ja aurinkoenergiaa ja syöttää sitä yhteiseen sähköverkkoon, heillä on runsaasti vettä, mahdollisuus rakentaa hiilinieluja, jne. On tietenkin ongelmallista saada valtion byrokraatia poistamaan esteet tällaiselta toiminnalta ja rakentaa kumppanuuksia, joiden avulla saavutetaan markkinat. Luomutuotannon menestys maataloudessa on kuitenkin osoittanut, että huomattavia muutoksia voidaan saada aikaan, jos ei aivan hetkessä niin ainakin yhden sukupolven aikana.

Poliittisia virtauksia Ruotsissa ja maailmalla

Keväällä 2018 tehty galluputkimus (IPSOS) osoitti, että tulevaisuudenusko on maaseudulla alamaissa. Gallupissa kysyttiin, uskoiko vastaaja hyvään taloudelliseen tulevaisuuteen. Maaseutukunnissa tähän uskoi vain kolmasosa (35 %) vastaajista, kun suurkaupungeissa (Tukholma, Göteborg ja Malmö) uskoi valtaosa vastaajista (62 %). Tutkimuslaitoksen johtaja tulkitsi lukua niin, että kyseessä on mielipidekuilu, jolla on poliittisia seurauksia. Seurauksilla hän tarkoitti ainakin äänestäjien siirtymistä kannattamaan oikeistopopulistisena pidettyä *Sverigedemokraterna* puoluetta.

Samansuuntainen kehitys on näkyvillä monessa maassa. Maaseudun tyytymättömyys sai brittien enemmistön tukemaan irtaantumista Euroopan Unionista, se myötävaikutti Donald Trumpin valintaan Yhdysvaltain presidentiksi. Ranskassa maaseudun tyytymättömyys on vaikuttanut puoluekentän uuteen muotoutumiseen ja keltaliivien liike on lähtenyt liikkeelle maaseudulta. Ja tietysti Suomen puoluehistoriassa Suomen maaseudun puolueen nousu 1968 ja jatkuva uusiutuminen on saanut ja saa käyttövoimaa maaseudun äänestäjistä. Nyt maaseutu on palannut poliittiselle agendalle, maaseudun asukkaat on tunnistettu varteenotettaviksi äänestäjiksi ja poliittisia ohjelmia muotoillaan uudelleen.

Maaseutupolitiikan aksioomat

Maaseutupolitiikan pulmana on se, miten voi uskottavasti puolustaa tyhjenevien paikkakuntien asukkaita. Tämä johtaa helposti vahvasti moraalisiin perusteluihin, jotka ovat enemmän uskon kuin tiedon varassa. Historian aiemmissä käännteissä on löydetty parempia perusteita: maaseutua on haluttu pitää asuttuna, jotta valtioiden rajaseudut eivät joutuisi naapurivaltioiden käsiin; verovapauksia on myönnetty jo Ruotsin vanhojen kuninkaiden aikana niille, jotka rakentavat tupansa asumattomille alueille osallistuen metsän ja ruoan tuotantoon; kasvavien kaupunkien aikana ruoan tuotanto oli maaseudun itsestään selvä

tehtävä. Mutta kotimaan ravinnontuotanto on menettänyt merkitystään ja maataloustuotannon tehokkuus vähentänyt työntekijöiden määrän mitättömäksi entisiin aikoihin verrattuna. Yhden tehtävän maaseutua ei enää ole, sen sijaan esitetään usein ihmisluontoon nojaava perustelu ”ihmisen on hyvä elää maalla”. Tätä voidaan tukea Ruotsin komitean tapaan tasa-arvoa korostamalla: ”maalla ja kaupungissa tulee olla samat palvelut ja yhtäläinen hyvinvointi” ja voidaan vielä lisätä liberalistinen ajatus ”ihmisen täytyy saada asua ja elää kaikkialla”.

Haluan lopuksi esittää vasta-argumentit näille eri yhteyksissä usein esiintyvälle moralistisille väittämille ja esittää niille vaihtoehdon, jossa maaseudun ominaislaatu ja sen funktio yhteiskunnan työnjaossa tunnustetaan, sen sijaan että se kätketään moralistisen harson alle.

1. Ihmisluonto. Väitän, ettei ihmisen ole luonnostaan erityisen hyvä asua jossain, hänellä ei ole yhtä identiteettiä, joka toteutuisi parhaiten maaseutuympeiristössä. Ihminen on joustava olento ja usein moni-identtinen, hän voi sopeutua hyvin sekä maaseudun että kaupungin tarjoamaan ympäristöön, kotimaan ja jonkin ulkomaan ympäristöön. Esimerkkejä on yllin kyllin kaupungissa asuvista, jotka elävät kesänsä kesämökeissä tai talvilomansa aurinkorannoilla. Pikemmin kuin ihmisluonnon syntymästä kumpuava ominaisuus, identiteetti on tulosta henkilökohtaisesta elämänhistoriasta sekä niistä olosuhteista, joissa elämä toteutuu.

2. Tasa-arvo. En pidä mahdollisena toteuttaa unelma tasa-arvosta kaupunkien ja maaseudun välillä. Vaikka sähkö ja internet-yhteydet saadaan maaseudun asuntoihin ja niihin asennetaan jääkaapit ja pesukoneet, vaikka moderni elämä ulottuu maalle, on kaupungeissa aina enemmän kaupallisia ja julkisia palveluja, kulttuuritarjontaa ja tavarakauppaa kuin maaseudulla. Vastikkeeksi on maaseudulla aina enemmän tilaa ja siihen perustuvia vapauksia ja mahdollisuuksia.

3. Funktio. Moraalisen oikeuden rinnalla maaseudulla on rationaalisesti perusteltavissa oleva tehtävä nyky-yhteiskunnassa: Luonnon **ekosysteemin perusta** on maaseudulla. Toki meret ja autiomaat on otettava myös huomioon, tässä artikkelissa riittääköön se, että suhteessa kaupunkiin maaseutu on aivan ratkaisevassa asemassa. Pohjavesireservit ovat maaseudulla, siellä kasvavat myös metsät, jotka huolehtivat lankkujen ja sellun saannista, ilman laadusta ja luonnon monimuotoisuuden säilymisestä. Myös pääosa ruoasta tullaan tuottamaan maaseudulla vielä pitkälle tulevaisuuteen. Esteettinen luonto, jopa tuo virkistämisen ja vapaa-ajanvieton keskeinen tekijä on maaseudulla. Ekosysteemin toiminnalle keskeiset resurssit ovat ja niitä ylläpidetään maaseudulla, josta ne tarjoillaan kulutettaviksi kaupungeissa. Tämä tehtävä vaatii nyky-yhteiskunnassa paikallisia ja kansallisia ratkaisuja ja juuri sen pohdinta kannattaisi nostaa maaseutupolitiikan ytimeksi.

Jos palaamme Ruotsin tilanteeseen, voimme todeta, että siellä on tapahtunut maaseutupolitiikan uusi tuleminen. Äänestäjien antama lisääntyvä tuki populistiselle puolueelle on yksi peruste tähän muutokseen. Poliittisen käänteen perustelut nojaavat kuitenkin paljolti moraalisiin aksioomiin, tasa-arvovaateeseen ja elämisen oikeuteen myös syrjäseuduilla. Mistä syntyy oikeus tähän oikeuteen? Tämä on kysymys, johon ei vielä ole esitetty vastausta. Oma vastaukseni on ”ekosysteemin ylläpito ja sen kestävän

hyödyntämisen tehtävä”. Ekosysteemi sijaitsee suurelta osin maaseudulla ja maaseudun toimintojen arviointi suhteessa edellä mainittuun tehtävään antaa mahdollisuuden tarkastella uudella tavalla maaseutua, maaseudun asukkaiden merkitystä yhteiskunnassa ja maaseutupolitiikkaa, sekä suppeassa että laajassa mielessä.

Liite: MSS Maaseudun suunnittelun seura ry tiedottaa 1990:1

Lähteet:

DN 2019. *Batterifabriken skapar framtidstro i norr*. 27.7.2019, s. 24-6.

Granberg Leo 1990. Maaseutu matkalla Eurooppaan. *MSS Maaseudun Suunnittelun Seura ry tiedottaa* 1/1990, s. 4-16. Maaseudun suunnittelun seura ry:n jäsentiedote.

Hela Sverige 2019. *25 år med Hela Sverige ska leva! All utveckling är lokal, även den globala*. Kopierat 8.8.2019 from <<https://helasverige.se/om-oss/vaar-historia/hela-sverige-ska-leva-25-aar/>>

IPSOS 2018. DN/Ipsos: *Lägre framtidstro på landsbygden*. DN 20.5.2018, s. 11.